

УДК 37.017:37

В.О. КОВАЛЬ, С.Г. КОВАЛЕНКО

Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т.Г. Шевченка
вул. Гетьмана Полуботка, 53, Чернігів 14013, Україна

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПОНЯТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС ПОЛЬОВОЇ ПРАКТИКИ

Стаття присвячена дослідженню ролі польової практики з природознавчих дисциплін у формуванні екологічних понять вчителів початкових класів.

Ключові слова: формування екологічних понять, польова практика

Формування екологічної культури молодшого школяра – важливе завдання початкової школи. Для цього вчителю необхідно знайомити учнів з основними поняттями та уявленнями екологічного змісту, навчити їх мислити категоріями екологічної культури. Для цього основою мають бути відповідні природознавчі та екологічні знання. Підготовка вчителів початкової школи до формування природничих знань учнів має свої особливості, бо курс природознавства, що входить до сучасної програми “Я і Україна”, має інтегрований характер, а також передбачає засвоєння основ багатьох наук. Він повинен сформувати у дітей систему первісних знань про природу, необхідних для розуміння навколишнього світу.

Оскільки професіоналізм учителя полягає не лише в запасі загальних педагогічних і спеціальних знань, а й у майстерності передати їх учням, важливою складовою забезпечення єдності теорії і практики є вивчення курсів окремих методик, ознайомлення з різними формами роботи з учнями. Важливе місце у професійній підготовці вчителя початкових класів відводиться польовій практиці з природознавчих дисциплін.

Метою статті є розкриття ролі польової практики у формуванні екологічних понять майбутнього вчителя початкової школи.

Результати дослідження та їх обговорення

Практика проходить в кінці I-го курсу навчання після вивчення «Основ природознавства» і має за мету покращення якості підготовки вчителів початкових класів та підготовку студентів до вивчення курсу «Основи екології». Основні методичні вимоги до організації і проведення польової практики мають за мету вивчення природи у комплексі – виявлення взаємозв'язків, які існують в природі між її компонентами (геологічною будовою і рельєфом, рослинним і тваринним світом).

Польова практика допомагає здійсненню таких завдань екологічного змісту:

- поглиблення і розширення знань студентів, отриманих в процесі вивчення теоретичних курсів, творчому використанню цих знань на практиці;
- підготовка студентів до організації і проведення екскурсій у природу, формування навичок проведення краєзнавчої роботи, керівництво гуртками;
- виховання у студентів бережливого ставлення до природи рідного краю та ознайомлення з прийомами і методами природоохоронної діяльності;
- розуміння естетичної цінності природи.

Освітні тематики польової практики, що містять частини екологічних знань:

1. Метеорологія (спостереження за кліматичними умовами в різні сезони; вплив абіотичних факторів на рослини і тварин).
2. Ґрунтознавство (залежність рослинного покриву від складу і властивостей ґрунтів).

3. Ботаніка (морфологія і визначення рослин; геоботанічний опис рослинного угруповання).
4. Зоологія (ознайомлення з місцевою фауною безхребетних і хребетних тварин, вивчення пристосувань тварин до різних середовищ життя).
5. Водна екологія (вивчення основних водойм місця проведення практики – річки, джерела; вивчення флори і фауни водойм в різні пори року).

Основними базами для проведення екскурсій є: агробіостанція; урочище Ялівщина; долина річки Стрижень; міський парк; долина річки Десна.

Після завершення практики студенти повинні знати:

А) з розділу «Біоекологія»:

- характерні ознаки біоценозів: лісу, лук, водойм, ландшафтних парків, їх сучасний стан і проблеми;
- характерних представників рослинного і тваринного світів лісу, лук, водойм і парків, їх ґрунтів;
- адаптації організмів до умов існування;
- рослин і тварин, що потребують охорони та занесені до Червоної книги України;
- природоохоронні об'єкти своєї області.

Б) з розділу «Геоєкологія»:

- основні екологічні проблеми водойм місця проведення практики;
- форми рельєфу району проведення польової практики; заходи боротьби з ґрунтовою ерозією, ярами і балками;
- основні джерела забруднення повітря у населених пунктах.

В) з розділу «Техноєкологія»: основні види забруднюючих речовин та джерела їх надхлодження.

Г) з розділу «Екологія людини»:

- місця проживання організмів (проміжних господарів) паразитів людини, особливо дітей;
- отруйні рослини, гриби та тварини і правила першої допомоги при отруєннях.

Ці знання повинні допомогти оволодіти такими навичками та вміннями екологічного змісту:

- спостерігати і досліджувати рослини і тварини в природних умовах відповідно до поставленої мети;
- дотримання правил поведінки з рослинами і тваринами та правил безпеки особистого життя;
- проводити спостереження за погодою та прогнозувати її за день, місяць, сезон, використовуючи прикмети;
- виявляти природно-територіальні комплекси за характером рослинності та рельєфу;
- проводити моніторинг стану місцевості проведення практики;
- визначати об'єкти живої і неживої природи, яким необхідна охорона;
- бережливо ставитися до об'єктів природи, не пошкоджуючи їх при спостереженні.

В основі екологічних знань покладено вивчення природних зв'язків, закономірності розвитку живих систем, взаємозалежність між об'єктами та явищами природи. Польова практика дає всі можливості для закріплення цих знань і формування узагальнюючої системи понять. Одним з важливих завдань навчально-польової практики є вивчення біогеоценозів, природних комплексів, ландшафтів.

Екскурсії сприяють не тільки закріпленню знань з природознавства, але й розвитку навичок самостійної роботи. Так, під час вивчення біоценозу лісу студенти відмічають екологічні умови місцевості – рельєф, ґрунт, кліматичні особливості, характер зволоження, освітлення, знайомляться з життєвими формами рослин лісу (дерева, кущі, напівкущі, кушики, трав'янисті рослини, рослини-паразити), їх екологічними групами (наприклад, світлолюбні, тіньювотривалі), видовою різноманітністю, визначають ярусність лісу. Студенти працюють

групами по 5–6 осіб, що це сприяє розвитку колективізму, згуртованості та навчає їх спільно працювати над виконанням конкретного завдання. Правильно організована робота в групах дає змогу забезпечити активну діяльність студентів, передбачає розподіл обов'язків між ними. При цьому, вони набувають елементарних навичок дослідницької роботи в природі, збирання матеріалу та його обробку. Наприкінці екскурсії проводиться підсумкова бесіда, в якій кожна група студентів повідомляє про результати своєї роботи, на основі яких робляться висновки.

Порівнюючи структуру різних біоценозів (лісу, луків, водойм) студенти мають можливість співставити видовий склад організмів у різних біотопах, умови їх існування, взаємозв'язки з іншими організмами та абіотичними чинниками середовища. Це дозволить краще зрозуміти сутність таких природознавчих понять як життєва форма рослин, біотоп, екологічна пристосованість, біоценотичні зв'язки. Елементи цих екологічних понять в невеликому об'ємі простежуються і в шкільному інтегрованому курсі. Так «Ланцюги живлення» – це тема уроку в 2-му класі [3]; «Природні зони України», «Луки – природне угруповання» – це теми 4-го класу предмету «Я і Україна» [5]. Під час проведення практичних екскурсій студенти не тільки вивчають ці поняття, але й на собі сприймають методику формування понять та уявлень, що й надалі дають можливість обрати різні методи і форми викладання уроків.

Навчально-польова практика належить до дослідницько-практичної діяльності, а тому має важливе значення в професійній підготовці студентів. Під час її проведення враховується ряд дидактичних принципів: інтегрованість навчального процесу; науковість; систематичність і послідовність; доступність знань. Під час практики використовуються різні форми і методи роботи, а саме: розповідь, бесіда, демонстрація, спостереження, постановка експерименту, самостійна робота.

Одним серед завдань студентів є проведення екологічного моніторингу місця проведення практики – встановлення та спостереження за місцевими джерелами забруднення повітря і водного басейну (ТЕЦ, ЗАЗ, автотранспорт, сільське господарство, каналізаційні стоки, звалища сміття). Під час екскурсій майбутні вчителі навчаються виявляти негативний вплив господарської діяльності людини на природне середовище і необхідність попередження цього впливу. Така форма роботи допомагає формуванню екологічних знань, вмінь та навичок на базі практичної діяльності, яка включає програмні спостереження за станом середовища своєї місцевості. Проведення екологічного моніторингу засновано на використанні більш доступних для студентів фенологічних і біоіндикаційних методів, які є чутливими до змін навколишнього середовища та не потребують при цьому спеціальних приборів, реактивів і обладнання. Так, діагностика забруднення повітряного середовища проводиться по визначенню різноманітності лишайників, а визначення загального стану забруднення проводиться за морфометричними показниками рослинності.

Важливе значення в екологічному вихованні студентів початкового навчання має агробіостанція. На ній формують колекцію рослин (декоративних, вічнозелених, лікарських, рідкісних; рослини, які мають промислове значення). Під час екскурсій студенти знайомляться з рослинами завезеними з різних куточків України та занесеними до Червоної книги, такими як, вовчегідник, сон-трава чорніюча, проліска сибірська і дволиста, ялівець, морозник кавказький, гінко дволопасний, папороті; навчаються створювати екологічні стежки та проводити на них екскурсії. Дані знання можна використовувати для проведення наступних уроків у школі: «Охорона рослин», «Вода має бути чистою» [4] 3-й клас; «Охорона природи в рідному краї» [5] 4-й клас.

Висновки

Формування екологічної культури майбутнього вчителя передбачає формування наукового світогляду, різноманітних форм дослідницької діяльності, однією з яких виступає навчально-польова практика. Під час практики студенти виробляють навички наукового пошуку і підбору необхідних даних, їх систематизації, здійснюють аналіз і приймають конкретні рішення, розвивають навички самостійної пошукової роботи. Ці знання і вміння майбутні вчителі зможуть використовувати для зацікавленості учнів початкових класів, проведення краєзнавчої роботи і природоохоронної діяльності, керування гуртками.

1. *Астахова Л. Є.* Роль навчально-польової практики у формуванні природознавчих компетентностей у майбутніх учителів початкових класів / Л. Є. Астахова, Г. В. Муж // Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки. – 2008. – Вип. 40. – С. 49–52.
2. *Багров М. В.* Землезнавство / М. В. Багров, В. О. Боков, І. Г. Черваньов. – Київ : Либідь, 2000.
3. *Байбара Т.М.* Я і Україна: Підручник для 2 кл./ Т. М. Байбара, Н. М. Бібік. – Київ : Форум, 2003. – 157 с.
4. *Байбара Т. М.* Я і Україна: Підручник для 3 кл. / Т. М. Байбара, Н. М. Бібік. – Київ : Форум, 2003. – 176 с.
5. *Байбара Т. М.* Я і Україна: Підручник для 4 кл. / Т. М. Байбара, Н. М. Бібік. – Київ : Форум, 2004. – 176 с.

В.А. Коваль, С.Г. Коваленко

Черниговский национальный педагогический университет им. Т.Г. Шевченко, Украина

ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПОНЯТИЙ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ ВО ВРЕМЯ ПОЛЕВОЙ ПРАКТИКИ

Статья посвящена исследованию роли полевой практики с природоведческих дисциплин для формирования экологических понятий будущего учителя начальной школы.

Ключевые слова: формирование экологических понятий, полевая практика

V.O. Koval, S.H. Kovalenko

T. G. Shevchenko Chernihiv National Pedagogical University, Ukraine

FUTURE OF ECOLOGICAL CONCEPTS PRIMARY SCHOOL TEACHERS DURING FIELD PRACTICE

Article is devoted to the role of field practice with natural scientists in shaping environmental concepts primary school teachers.

Keywords: formation of ecological concepts, field practice

Рекомендує до друку

М.М. Барна

Надійшла 21.02.2011